

Одговорност за штета предизвикана од животни: општ режим

Резиме: Во трудот се анализира правната уреденост на одговорноста за штета предизвикана од животни која што е резултат на реформата на македонското облигационо право извршена во 2008 година. Појдовна основа на анализата е дилемата за третманот на животните како опасни ствари, имајќи ги предвид претпоставките на македонскиот систем на т.н. отштетно право, како историски така и во однос на актуелните решенија. Потоа се разгледуваат главните белези на новите правни правила и тоа како во однос на нивното вклопување во домашниот систем така и во однос на нивната релација со споредбените искуства. Сево ова во насока на согледување на соодветноста и оправданоста на актуелните правни правила.

Клучни зборови: штета, одговорност, домашни животни, основ, реформа

One who diminishes the value of property by intentional damage knows it belongs to somebody. If he thinks it belongs to himself, he expects whatever harm he may do to come out of his own pocket. It would be odd if he were to get rid of the burden by discovering that it belonged to his neighbor.²

1. Поставување на проблемот

Правниот поредок има различни реакции кога станува збор за штетноста на животните. Ова, како и во бројни други случаи, е резултат на поимањето на животните и на нивната улога во човековото секојдневије. Животните, имено, се неизоставен дел од човековата егзистенција од самиот почеток на историјата на човекот.³ Нивната улога била различна во различни историски епохи, но нивната постојана присутност е ноторен општествен факт. Присутноста, од своја страна, ги подразбира и последиците од нивното дејствување како „живи објекти“, односно последиците од она што правно би можело да се квалификува како штетно дејствие. Токму овдека настанува главниот правен проблем, а тоа е квалификацијата на дејствијата на самото животно како штетни, барем во правна смисла на зборот.

Имено, животното е живо битие и, оттаму, има сопствени дејствија. Овие дејствија, пак, можат да резултираат со штета, поимана како негативна последица на телото и имотот на

¹ Доцент на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

² Oliver W. Holmes, *The Common Law* (1881; repr., Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009), 89.

³ Вид. Linda Kalof, *Looking at Animals in Human History* (London: Reaktion Books, 2007), 1ff.

субјектите на правото, односно на луѓето. Ова е случај во целокупната човечка историја, со должни специфики за секој соодветен период и епоха. Така, животното во историјата можеби се сметало и не само за штетник туку и за убиец,⁴ во што нема да навлегуваме, но истото штетата секогаш му ја предизвикало на човек.⁵ Барем ова не е спорно. Спорно е, меѓутоа, дали штетната последица е резултат на дејствието на животното или пак не. Во сосема „техничка“ смисла, животното е способно да презема дејствија, затоа што таквата можност му ја дала природата. Овие дејствија, како и дејствијата на луѓето, можат да резултираат со штета, па оттаму и правно да се квалификуваат како штетни. Недостасува, меѓутоа, системска претпоставка за ваквата состојба на работите.

Членови на општествената заедница се луѓето. Односи, затоа, настануваат помеѓу нив. Правото овие односи само ги уредува, зависно од конкретниот пристап на применливиот правен поредок. Во оваа смисла, не може да постои ниту општествен ниту правен однос помеѓу човекот и животното, независно што конкретната штета ја предизвикало животното, односно независно од тоа што конкретната штета е резултат на дејствие на самото животно. Правниот поредок, поради ова, е исправен пред очигледна дилема што, од своја страна, е детерминирана од реалната состојба на работите. Историски, правните поредоци постапувале различно при разрешувањето на оваа дилема. Истата, пак, опстанува до ден денешен, како што ќе видиме од подолните излагања. Она што, во секој случај, е битно е дека дејствието на животното не може да се смета како штетно во строго правнотехничка смисла на зборот. Токму поради сева, не ни можеме да говориме за нематеријална штета предизвикана од животно, туку ова е случај само кај некои специфични повреди на личните права.

Како применливиот поредок ќе ги реши споменатите дилеми секако зависи од основните правнополитички барања на заедницата во рамките на која што поредокот ги уредува општествените односи. Оттаму, поредокот може да уреди и фикција дека штетник е самото животно, па дури и истото да го санкционира, какви што се примерите на судења на животните присутни особено во средниот век. Со ова, меѓутоа, поредокот ја руши елементарната систематика на сопствените решенија односно, поконкретно, решенијата на т.н. отштетно право. Друг пристап е претпоставката дека животното е секогаш под нечија власт, била таа власт на заедницата или пак на (јавната) власт(а) или пак на членовите на заедницата. Оваа претпоставка, од своја страна, може да има различни правни манифестации. Така, може да постои пристап што подразбира дека самата власт врз животното претставува соодветен факт врз основа на кој што поредокот ќе ги гради правилата за одговорност за штетата што е резултат на дејствието на животното. Исто така, може да се постои и пристап што подразбира дека самата власт не е доволна, туку истата треба да се манифестира во облик на особена контрола врз животното, па системот понатаму ќе се гради соодветно на оваа претпоставка.

⁴ Според текстот на еврејската Библија, ако вол убодје маж или жена, па умре, волот да се отепа со камења и месото од него да не се јаде; но господарот на волот нема да биде виновен (Исход 21:28).

⁵ Така, кога нечиј вол смртно убодје вол на друг човек, и тој умре, тогаш да го продадат волот жив и парите да ги поделат, а исто така да го поделат и убиениот вол (Исход 21:35).

Кој од овие пристапи и да се прифати, животното се врзува за човекот. Притоа, самиот човек може (правно) да се третира како поединец или пак луѓето да се третираат како дел од една заедница. Со други зборови, човекот може да се третира како тоталитет, односно како заедница на луѓе. Оваа заедница, понатаму, може да се (до)квалификува со различни степени на општост. Можеме, имено, да зборуваме за општествената заедница во најширока смисла на зборот, како што историски најверојатно и било случај. Од друга страна, заедницата може да се сведе и на потесни групи на интерес. Конечно, поимањето на заедницата може да се ограничи и на нејзиниот сегмент што ги врши прерогативите на (јавна) власт, односно да говориме за државата. Детерминантна на сите овие поимања секако е човекот па, во крајна линија, животното се врзува за човекот и тоа независно кое од наведените поимања ќе биде прифатено од страна на применливиот правен поредок. Барем до тука, според нас, состојбата на работите е неспорна.

Прашање е, пак, дали врзувањето на човекот за животното подразбира и врзување на човекот за дејствието на животното. Начелно, ова не би требало да биде спорно. Она што меѓутоа е спорно е дали ваквата конструкција подразбира дека дејствието на животното е изедначено со дејствието на човекот. Под претпоставка последново да се земе за точно, правниот поредок би иновирал заменичка одговорност во буквална смисла на зборот што, во конкретни општествени околности, е можеби и правилно. Нешто модифицираниот пристап, од друга страна, не подразбира поставување правен еквивалент помеѓу дејствието на животното и дејствието на човекот туку предвидува интермедијарни факти и околности, преобразени во правни правила. Дејствието на човекот, имено, не е изедначено со дејствието на животното, туку човекот одговара за дејствие што е каузално со дејствието на животното, а во контекст на споменатите интермедијарни факти и околности.

Во македонскиот правен систем, штетата предизвикана од животни не го најде своето место во Законот за облигационите односи од 2001 година.⁶ Ваквата ситуација беше директна последица од неуредувањето на ова прашање со сојузниот Закон за облигационите односи од 1978 година,⁷ што ЗОО 2001 го презема во најголемиот дел.⁸ Последново, пак, беше резултат на фактот што материјата на одговорноста за штетата предизвикана од животни беше, всушност, оставена во републичка и покраинска надлежност,⁹ а ЗОО 1978 беше сојузен пропис. Бидејќи ЗОО 2001 пропушти да го уреди ова прашање, во 2008 година беше извршена обемна новелација на македонското облигационо право,¹⁰ која што резултираше со актуелниот текст на Законот за

⁶ *Службен весник на Република Македонија*, бр. 18/01 (ЗОО 2001).

⁷ *Службен лист на Социјалистичка Федеративна Република Југославија*, бр. 29/78, 39/85, 46/85, 45/89 и 57/89 (ЗОО 1978).

⁸ Вид. Гале Галев и Јадранка Дабовиќ-Анастасовска, *Облигационо право: практикум, книга прва* (Скопје: Просветно дело, 2001), 7-8.

⁹ Вид. Јаков Радишиќ, *Облигационо право: општи део*, 7-мо изд. (Београд: Номос, 2004), 258.

¹⁰ Закон за изменување и дополнување на Законот за облигационите односи, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 84/08, 81/09 и 161/09 (Новела 2008).

облигационите односи¹¹ во системот на т.н. ново македонско отштетно право.¹² Овој текст се фокусира токму на овие правила, а согласно погоре наведените дилеми.

2. Животното како опасна ствар

Пред да преминеме на третманот на животните согласно правилата на т.н. отштетно право, сметаме дека е потребно да се нагласи дека самото т.н. отштетно право, како дел од пошироката област на облигационото право, засега само еден сегмент од регулативата применлива на (или поврзана со) животните, а тоа е одговорноста за штетата што истите ќе је предизвикаат. Правниот поредок, од своја страна, уредува поширок круг правила. За домашното право, тоа се правилата содржани во Законот за заштита и благосостојба на животните,¹³ Законот за ветеринарното здравство,¹⁴ Законот за безбедност на храната,¹⁵ Законот за безбедност на храната за животните,¹⁶ Законот за ветеринарно-медицински препарати,¹⁷ Законот за идентификација и регистрација на животните,¹⁸ Законот за заштита на природата,¹⁹ итн. Секој од овие законски прописи, согласно соодветниот предмет на уредување, придонесува кон изградувањето соодветна претстава на правниот поредок во однос на животните. Овој текст, пак, не цели кон согледувањето на ваквата претстава, туку се ограничува на облигационоправната.

Облигационоправната претстава, пак, е неспорно поврзана со стварноправната претстава за животните, односно за нивниот стварноправен третман. Применливите правила на Законот за сопственост и други стварни права,²⁰ имено, животните очигледно ги третираат како ствари.²¹ Во смисла на овие правила, животното, како и секоја друга ствар, е дел од материјалната природа што може да биде во власт на човекот и што може да се индивидуализира (чл. 12(2) ЗСДСП). Наведениот третман, пак, е последица и на пристапот на Уставот на Република Македонија²² (чл. 56(1)). Оттаму, колку и да спориме за моралната аргументација на ваквиот третман и последователен статус,²³ правилата се тие. Споредбеното право, од друга страна, има нешто поинаков пристап. Така, согласно § 285а од Австрискиот општ граѓански законик (ABGB), § 90а од Германскиот граѓански законик (BGB) и Art. 641а од Швајцарскиот граѓански законик, животните

¹¹ Службен весник на Република Македонија, бр. 18/01, 78/01, 04/02, 59/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09, 23/13 и 123/13 (ЗОО).

¹² Вид. Ненад Гавриловиќ, „Новелирање на македонското отштетно право“, *Деловно право* 20 (2009): 427ff.

¹³ Службен весник на Република Македонија, бр. 149/14, 149/15 и 53/16.

¹⁴ Службен весник на Република Македонија, бр. 113/07, 67/10, 24/11, 136/11, 123/12, 154/15 и 53/16.

¹⁵ Службен весник на Република Македонија, бр. 157/10, 53/11, 01/12, 164/13, 187/13, 43/14, 72/15, 84/15, 129/15, 213/15 и 39/16.

¹⁶ Службен весник на Република Македонија, бр. 145/10, 53/11, 01/12, 33/15, 149/15 и 53/16.

¹⁷ Службен весник на Република Македонија, бр. 42/10, 136/11, 149/15 и 53/16.

¹⁸ Службен весник на Република Македонија, бр. 95/12, 27/14, 149/15 и 53/16.

¹⁹ Службен весник на Република Македонија, бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16 и 63/16.

²⁰ Службен весник на Република Македонија, бр. 18/01, 31/08, 92/08, 139/09 и 35/10 (ЗСДСП).

²¹ Спор. чл. 128 и 134(2) ЗСДСП.

²² Службен весник на Република Македонија, бр. 52/91, 01/92, 31/98, 91/01, 84/03, 107/05, 03/09, 13/09 и 49/11.

²³ Вид. Simon Brooman and Debbie Legge, *Law Relating to Animals* (London: Cavendish Publishing, 1997), 50ff.

не се сметаат за ствари. За нив, меѓутоа, соодветно се применуваат правилата што се применуваат и на стварите, ако поинаку не е уредено.

Наведените пристапи на граѓанските прописи од германското правно семејство можат да се сметаат за оправдани, и тоа во чисто правнотехничка смисла. Ваквата аргументација, оттаму, би важела и за домашниот правен поредок, од едноставна причина што ЗОО и ЗДСП ја уредуваат единствено граѓанската материја. Имајќи го и ова предвид, правилата на Новелата 2008 тргнуваат од тој пристап. Следејќи ги легислативните решенија на ЗОО 1978 и ЗОО 2001, Новелата 2008 даде дефиниција на поимот опасна ствар (како и на поимот опасна дејност). Во номотехничка смисла, постојеа две можности ова да се направи: или преку редакцијата на посебна одредба или преку вметнување на поимот на опасните ствари (и дејности) во некоја од постојните одредби. При редактирањето на решенијата на Новелата 2008 беше одбрана втората опција. Притоа, дефинирањето беше вклучено во чл. 159 ЗОО, кој што се однесува на претпоставката на постоењето каузалитет помеѓу опасната ствар (или дејност) и последователната штета. Ова, помеѓу другото, поради „засилување“ на поимањето на објективната одговорност како т.н. каузална одговорност.

Оставајќи го по страна номотехничкиот пристап, за опасен се смета оној предмет,²⁴ чија што положба, употреба, особина или самото негово постоење претставуваат зголемена опасност од настанување штета за околината. Не е битно, притоа, дали предметот е подвижен или не(по)движен. За волја на вистината, ваквиот поим не е некоја новина во македонското право бидејќи практиката, а особено теоријата, најчесто ја даваа оваа дефиниција на поимот опасна ствар и нејзината опасност ја квалификуваа од аспект на зголемениот ризик од штета за околината. Овој ризик може да биде детерминиран било од положбата на ствартата, било од нејзината употреба, било од некоја нејзина особина или пак од самото нејзино постоење. Дефиницијата, инаку, е непосредно преземена од чл. 136(1) на Скицата на проф. Константиновиќ,²⁵ со тоа што се дефинираше и поимот на опасна дејност.

Квалификацијата на животните како опасни ствари, исто така, се заговараше и од страна на теоријата. Постојат, меѓутоа, бројни специфики и ограничувања. Имено, покрај генералните ставови дека на животните треба да се применуваат правилата на одговорноста за опасни ствари,²⁶ постојат и ставови според кои што домашните животни, како песот и коњот, во принцип не се опасни ствари, но поради непредвидливоста на нивното однесување, исто така, можат да бидат опасни ствари.²⁷ Така, на пр., во литературата се сретнува ставот дека кравата со зла куд што бодне со рогови и коњот што удира со нозете се опасни ствари поради своите особини или

²⁴ ЗОО, имено, и понатаму го користи терминот „предмет“ наместо терминот „ствар“.

²⁵ Mihailo Konstantinović, *Obligacije i ugovori: Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima* (Beograd: Centar za dokumentaciju i publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, 1969).

²⁶ Вид. Михаило Константиновиќ, *Облигационо право: према белешкама са предавања* (Београд: Савез студената Правног факултета у Београду, 1959), 116.

²⁷ Вид. Abedin Bikić, *Naknada štete* (Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2010), 42.

недостаток.²⁸ Исто така, се изнесуваат и ставови дека делувањето на дивите животни е изедначено со природните сили, па истото не може да се смета за дејствие, додека делувањето на питомите, припитомените и дивите животни што се држат од некого се смета за дејствие на оној кој располага со животното.²⁹ Од друга страна, и по донесувањето на ЗОО 1978, постојат ставови според кои што како опасни ствари се сметаат само дивите животни, додека за домашните се наведува дека постојат различни гледишта.³⁰

Што се однесува до практиката, постои раширен став дека животното треба да се третира како опасна ствар. Така, според одлука на Врховниот суд на БиХ, Рев. 664/82 од 17.02.1983 година, организаторот на сточниот саем одговара по принципот на каузалитет солидарно со сопственикот за штетата што посетителот на саемот ја претрпел од разбеснетиот бик, затоа што тој е опасна ствар – чл. 173 ЗОО 1978 (чл. 159 ЗОО). Одлуката е битна затоа што се однесува на основниот текст на ЗОО 1978 и животните ги подведува како опасни ствари. Третманот на животните како опасни ствари, имено, опстанува и во правните системи што сè уште се под режимот на ЗОО 1978. Така, според одлука на Окружниот суд во Чачак, Гж. 109/2008, тужениот, сопственик на свиња како опасна ствар, одговара за штетата предизвикана на возилото на тужителот кога свињата налетала на десната коловозна лента, на која што овој се движел. Како не постои придонес на тужителот за настанатата штета, во конкретниот случај за штетата одговара тужениот според правилата на објективната одговорност од чл. 173 ЗОО 1978 (чл. 159 ЗОО).

Наведената практика се однесува на домашните животни. Што се однесува до дивите животни, практиката вообичаено и нив ги третира за опасни. Така, според одлука на Врховниот суд на Косово, Гж. 264/80, дивечот претставува опасна ствар, бидејќи неговото однесување не е предвидливо, ниту е подредено на волјата на имателот. Кога дивечот непосредно причини штета на човек, нанесувајќи му телесни повреди, се смета дека станува збор за објективна одговорност. Исто така, според одлука на Врховниот суд на Словенија, Пж. 1165/77 од 02.02.1978 година, ако еленот во ловиште му предизвика штета на човек лично, за таа штета одговара ловечкото друштво кое управува со ловиштето според принципот на каузалитет (објективна одговорност), затоа што еленот во тој случај е „жива опасна ствар“. Притоа, би нагласиле дека одговорноста за штета предизвикана од дивеч претставува секторски режим што нема да го разгледуваме во овој текст. Се задржуваме само на оние правила што се однесуваат на квалификацијата на дивечот, а не и на посебните белези за одговорноста.

Во споредбеното право постојат различни пристапи во однос на проблематиката. Така, на пр., согласно § 833 BGB се прави разлика помеѓу одговорноста за луксузни животни, од една страна, и одговорноста за домашни или корисни животни, од друга. Додека за првите одговорноста на имателот е објективна, за вторите овој одговара според начелото на претпоставена вина. Од друга страна, правилата на Art. 6:179 од Холандскиот граѓански законик

²⁸ Вид. Hrvoje Kačer, „Predmnjeva uzročnosti (čl. 1063)“, u *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, ur. Vilim Gorenc (Zagreb: RRiF-plus, 2005), 1645.

²⁹ Вид. Mihajlo Vuković, *Odgovornost za štete*, 2-go izd. (Zagreb: Prosvjeta, 1971), 68.

³⁰ Вид. Stojan Cigoj, „Pretpostavka uzročnosti (čl. 173)“, u *Komentar Zakona o obligacionim odnosima: I.*, ur. Borislav Blagojević i Vrleta Krulj, 2-go izd. (Beograd: Savremena administracija, 1983), 640.

(BW) се однесуваат на сите видови животни. Инаку, разликувањето помеѓу луксузните и корисните животни се напаѓа во теоријата со аргументација дека, од аспект на одговорноста, помалата ризичност на корисното во однос на луксузното куче е во најмала рака предмет на сомневање.³¹ Следното битно разликување е она помеѓу домашните и дивите животни, иако преовладува ставот дека не треба да се прави разлика помеѓу овие две категории, како ни помеѓу економски корисните и луксузните домашни животни. Ова иако во литературата се наведува дека дивите животни можат да претпоставуваат поголема опасност од домашните, но сепак се констатира дека последниве почесто предизвикуваат штета бидејќи живеат во населени места.³²

Прашање е како сиве овие прашања се уредени во системот на ЗОО, особено по Новелата 2008. Стварта, како што е споменато, може да биде опасна според својата положба, употреба, особина или самото нејзино постоење. Така, според одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 2978/95, штетата настаната поради каснување од пес се третира како штета од опасна ствар и за неа одговара нејзиниот имател. Според образложението на одлуката, во категоријата ствари што се опасни според своите особини спаѓаат и животните. Притоа, според резонот на судот, третман на опасни ствари имаат и дивите и домашните животни, затоа што нивното реагирање е непредвидливо. Понатаму, според одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 2984/91 од 03.12.1991 година, песот што ќе го откине синцирот и нема заштитна муцка претставува опасност за луѓето кои се движат покрај неговиот двор, во негова близина, па таквиот пес претставува опасна ствар и за случај на настанување на штета одговара неговиот сопственик.

Наведените одлуки се интересни затоа што првата акцентот го става на особините на животното, додека во втората изгледа дека станува збор не само за особините туку и за „положбата“. Споредбено, на пр., во Art. 502 од Португалскиот граѓански законик (Código Civil Português) се говори за одговорност за од животното предизвиканите „штети што резултираат од особената опасност од неговото користење“. Во литературата, пак, постојат ставови дека животните се сметаат за опасни ствари со самото тоа што постојат,³³ или пак само генерални ставови дека животното е опасна ствар, а со повикување на судската практика.³⁴ Сиве овие дилеми се мошне битни, затоа што имаат неспорно значење за обемот на одговорноста. Според нас, животните се опасни ствари *per definitionem*, односно со самиот факт на нивното постоење. Ова го базираме на претпоставката дека однесувањето на животните е потенцијал за настанување штета, самото по себе.³⁵ Прашањето за постоењето одговорност во конкретна ситуација, пак, би требало да се решава со примена на општите правила за одговорноста, односно со примена на посебните правила за објективната одговорност. Ограничувањата во поглед на самото поимање на животните како опасни ствари, значи, ги сметаме за неисправни.

³¹ Вид. Cees van Dam, *European Tort Law* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 358.

³² Вид. Ljubiša Milošević, *Obligaciono pravo*, 6-to izd. (Beograd: Savremena administracija, 1982), 184-85.

³³ Вид. Jakov Radišić, „Pretpostavka uzročnosti (čl. 173)“, u *Komentar Zakona o obligacionim odnosima: knjiga prva*, ur. Slobodan Perović i Dragoljub Stojanović (Gornji Milanovac: Kulturni centar), 1980, 524.

³⁴ Вид. Petar Klarić i Martin Vedriš, *Građansko pravo: opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo*, 10-to izd. (Zagreb: Narodne novine, 2006), 615.

³⁵ Спор. Slobodan Stanišić, „Pravna priroda građanske odgovornosti za štetu od životinja“, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka* 4, br. 4 (2014): 91-2.

3. Општиот концепт на објективната одговорност и животните

Во поглед на основот на одговорноста за штетата предизвикана од животни Новелата 2008 како своја основа го зема концептот воспоставен со ЗОО 2001, кој што пак потекнува од концептот на ЗОО 1978. Животното, значи, е опасна ствар и извор на зголемен ризик, а во овие ситуации за евентуалните штети се одговара според правилата на објективната одговорност. На овој начин, специфичните правила на Новелата 2008 за штетите предизвикани од животни само се вклопуваат во постојниот систем на ЗОО, а согласно востановените основи на одговорноста.³⁶ Ваквиот пристап, дополнително, се надградува на историски најраните третмани на одговорноста за штетата предизвикана од животни како објективна. Новелата 2008 ова само го потврди, имајќи предвид дека одговорноста за штетата предизвикана од животни во литературата се третира како зародиш на објективната одговорност.³⁷

Потребата од постоење објективна одговорност за штета, инаку, се базира на морална аргументација, во смисла дека дистрибуцијата на користите и загубите е важна колку што е и целокупната големина на општествената пита.³⁸ Одговорноста, така, не може да се базира единствено на вина, имајќи ги предвид животните потреби и самата регулаторна функција на правото. Притоа, мора да се има предвид дека станува збор за генерални постулати на споредбеното право, а не за специфички релевантни за конкретен правен поредок. На овој начин, всушност, се отстапува од познатата формула применета во *United States v. Carroll Towing Co.* 159 F.2d 169 (2d. Cir. 1947), што подразбира примена на *cost-benefit* анализата при утврдување на постоењето невнимание.³⁹ Новиот основ и неговата соодветна елаборација, имено, бараат нови правила.

Кога зборуваме за самата потреба од соодветен облик на одговорност, потребата за одговорност за штета предизвикана од животни се идентификува во идеите на комутативната правда, што е случај со целокупниот концепт на објективната одговорност.⁴⁰ Така, на пр., во литературата со концептот на комутативната правда е објаснувана и одговорноста за штета предизвикана со загадување од токсичен отпад.⁴¹ Инаку, во теоријата објективната одговорност се објаснува и во смисла на т.н. нересипрочни ризици. Имено, општиот принцип подразбира дека оштетениот има право на надомест за штетата предизвикана од поголем и различен ризик од оној

³⁶ Вид. Ненад Гавриловиќ, „Реформа на македонскиот систем на објективна одговорност: со посебен осврт на одговорноста за штета причинета од животни“, *Juridica: Journal of Legal and Social Studies* 2 (2015): 64-5.

³⁷ Вид. Gerhard Wagner, „Comparative Tort Law“, in *The Oxford Handbook of Comparative Law*, ed. Mathias Reimann and Reinhard Zimmermann (Oxford: Oxford University Press, 2006), 1029.

³⁸ Вид. Richard A. Epstein, *Takings: Private Property and the Power of Eminent Domain* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985), 40.

³⁹ Детално, вид. Richard A. Posner, „A Theory of Negligence“, *The Journal of Legal Studies* 1, no. 1 (1972): 29ff. За критиките на формулата, вид. Richard A. Epstein, „A Theory of Strict Liability“, *The Journal of Legal Studies* 2 no. 1 (1973): 152-60.

⁴⁰ Вид. Aristotel, *Nikomahova etika*, prev. Tomislav Lađa (Zagreb: Globus, 1988), V.ii. 1031a, 1032a.

⁴¹ Вид. Kathryn R. Heidt, „Corrective Justice from Aristotle to Second Order Liability: Who Should Pay When the Culpable Cannot?“, *Washington and Lee Law Review* 47, no. 2 (1990): 360-63.

создаден од оштетениот.⁴² Сепак, за идеите на комутативната правда се тврди дека подобро го објаснуваат концептот на објективната одговорност, затоа што со истите се покриваат и исклучоците од одговорноста.⁴³ Од друга страна, постојат тврдења дека во поглед на основите за исклучување на одговорноста се применуваат идеите на дистрибутивната правда.⁴⁴

Новелата 2008 се обиде сите наведени дилеми да ги реши преку воведување единствен систем на одговорност за штета предизвикана од животни, уредувајќи ја одговорноста како објективна и неправедно разлика помеѓу различните групи животни. Со донесувањето на Новелата 2008 се реши и дилемата за третманот на животните како опасни ствари која што, и покрај правилата на ЗОО 2001 и ЗОО 1978, опстануваше. Се изнесуваа, имено, ставови дека во однос на домашните животни материјата на одговорноста за штетата предизвикана од истите претежно се третира според правилата на субјективната одговорност, додека дивите животни се сметаат за опасни ствари.⁴⁵ Ваквиот режим, во принцип, се базираше на правните правила на Српскиот граѓански законик, ABGB и Општиот имотен законик кои што уредуваа субјективна одговорност, додека посебните прописи за дивечот се толкуваа контекстуално со ЗОО 1978.

4. Белези на општиот режим на објективна одговорност во контекст на штетите предизвикани од животни

4.1. Адресат на одговорноста

Преминувајќи кон специфичните белези на објективната одговорност за штетите предизвикани од животни, како носител на оваа одговорност Новелата 2008 го идентификува имателот на животното. Што се однесува на тоа кои сè лица се сметаат како иматели, Новелата 2008 предвиде дека како имател се подразбира сопственикот, закупецот, послугопримачот, плодоуживателот и слично (чл. 165-ж(3)).⁴⁶ Притоа, Новелата 2008 се приклучи на постојниот систем на ЗОО 2001 и ЗОО 1978 во однос на користењето на широкиот термин „имател“, како не би се појавиле дилемите што произлегуваат, на пр., од Art. 1385 од Францускиот граѓански законик (CC) каде се зборува за сопственик. За имател, пак, се говори во Art. 56 од Швајцарскиот законик за

⁴² Вид. George P. Fletcher, „Fairness and Utility in Tort Theory“, *Harvard Law Review* 85, no. 3 (1972): 542.

⁴³ За покомплетна дискусија, вид. James Gordley, *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 204ff.

⁴⁴ Вид. Slobodan Perović, *Pravno filozofske rasprave* (Beograd: Službeni list SRJ, 1995), 211.

⁴⁵ Вид. Jožef Salma, *Obligaciono pravo*, 6-to izd. (Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2007), 592-93.

⁴⁶ Инаку, проблематиката на одговорноста за штета предизвикана од животни е разгледувана и од страна на Европскиот суд за човекови права. Така, со пресуда на судот во случајот *Ѓорѓиев против Република Македонија*, бр. 26984/05 од 19.04.2012 година, се утврдува повреда на чл. 3 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи заради пропустот на надлежните органи да спроведат ефективна истрага околу наводите на жалителот. Жалителот Ѓорѓи Ѓорѓиев, додека бил на издржување на казна во затворот во Штип, бил нападна од бик што не бил кастриран и како резултат на тоа се здобил со бројни телесни повреди. Парничните постапки за надомест на нематеријална штета биле неуспешни затоа што останало спорно кој бил сопственик на бикот. Жалителот, инаку, го базирал своето барање на чл. 173-174 ЗОО 1978 (чл. 159-160 ЗОО). Интересно е да се наведе дека, според наводите на одлуката, жалителот затворската управа ја информирал за агресивноста на бикот.

облигациите (OR), додека во Art. 6:179 BW се зборува за лице што има владение. За имател се зборува, исто така, и во англиското право (s. 6(3) Animals Act 1971).

Детерминанта на поимот владетел е имањето власт врз стварта. Во оваа смисла покриени се и дивите животни, бидејќи и животинскиот свет е под власта на човекот.⁴⁷ Практиката, генерално, ја следи оваа линија на резонирање. Така, според одлука на Окружниот суд во Нови Сад, Гж. 3545/05 од 17.11.2005 година, според принципот на објективна одговорност, за штетата што ќе ја причини пес, одговара неговиот сопственик, односно владетел. Притоа, според образложението на одлуката, неосновани се жалбените наводи со кои што се укажува дека песот припаѓа на именуваната ќерка на тужената, што тоа и го признала. Ова бидејќи е без сомнение утврдено во постапката дека песот бил во нејзино владение како еден од владетелите на песот, а имајќи предвид дека не е од значење сопственоста туку владението на песот. Исто така, според одлука на Окружниот суд во Белград, Гж. 1027/2004, за штетата што малолетниот тужител ја претрпел поради каснување од пес што излетал од станот на тужените, без заштитна маска, одговараат сопственикот на станот и членовите на неговото семејство, како иматели на опасна ствар, а кои се должни да го надгледуваат песот.

Наведените одлуки, како што се гледа, го третираат поимот „имател“ во мошне широка смисла. Ова, барем според нас, е и интенцијата на законодавецот. Правилата на ЗОО, така, не навлегуваат во (стварно)правните квалификативи туку уредуваат поим што би одговарал на јасната цел на проблематиката на одговорноста за штета, а тоа е идентификацијата на одговорното лице. Се разбира, можат да се актуализираат споменатите теоретски дилеми. Така, на пр., во литературата постојат ставови дека треба да се прави разлика помеѓу животните што се под власта на човекот, биле овие домашни или диви, и животните што не се под власта на човекот, како животни што слободно живеат во природата. Притоа, за првите се сугерира единствен систем на објективна одговорност, додека за другите едноставно се упатува на посебните прописи за ловството.⁴⁸ И во овој случај, меѓутоа, не смее да се изгуби од вид дека човекова власт постои секогаш, барем кога зборуваме за организирано општество поставено на правни правила.

Поимот „имател“, понатаму, се толкува пошироко и затоа што не се покриени само штетите што се предизвикани додека животното е под фактичка контрола на имателот. Јасно е подвлечено, имено, дека за штета предизвикана од животно одговара неговиот имател, било тоа да се наоѓа кај него, било да се загубило или избегало (чл. 165-ж(1) ЗОО). Така, според одлука на Основниот суд во Струмица, Малв.П.бр. 151/12 од 08.11.2012 година, сопственикот на домашното животно (коњ) оставено без надзор е одговорен за штетата предизвикана од страна на животното. Затоа е мошне битно да се прави разлика помеѓу имањето власт врз животното и имањето контрола врз истото. Преку предвидувањето на одговорноста на „имателот“, имено, се создава

⁴⁷ Вид. Гале Галев и Јадранка Дабовиќ-Анастасовска, *Облигационо право*, 3-то изд. (Скопје: Просветно дело, 2012), 621-22.

⁴⁸ Вид. Živomir S. Đorđević i Vladan S. Stanković, *Obligaciono pravo: opšti deo*, 5-to izd. (Beograd: Naučna knjiga, 1987), 431-32.

правна можност од покривање на животните ситуации согласно наведените цели на основните постановки на објективната одговорност за штета.

Власта врз животното, од своја страна, не е поимана во апсолутна смисла. Заради ова, Новелата 2008 предвидува дека за штетата предизвикана од животното одговараат и лицето на кое животното му е дадено на користење, односно доверено на чување или грижа, како и установата на која животното и е доверено на чување или грижа, во рамките на нејзината редовна дејност (чл. 165-з(1)), со тоа што одговорноста на ова лице/установа и имателот е солидарна, ако овој не им укажал за маните на животното (чл. 165-з(2)). Правилата, притоа, подразбираат одговорност исто како и кога одговара имателот на животното, со тоа што се прави разлика помеѓу две ситуации. Како правило, другото лице одговора наместо имателот, затоа што животното ниту залутало ниту се загубило ниту избегало. Како исклучок, другото лице одговара покрај имателот, а не наместо него,⁴⁹ ако самиот имател постапил спрема него (барем со) со невнимание.

И пред донесувањето на ЗОО 1978, според одлука на Врховниот суд на Југославија, Рев. 470/73, за време додека животното се наоѓа на лечење кај ветеринар, тој е одговорен за штетата што повереното животное ќе ја причини на трето лице. Тој нема да биде одговорен само ако животното има некоја скриена мана за која што сопственикот не го предупредил. Ова дури и при режимот на субјективна одговорност. Така, според одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 559/71 од 30.06.1981 година, владетелот на пес одговара за штетата што ќе ја причини животното ако не докаже дека се грижел за потребното чување и надзор над животното (§ 1320 ABGB). Владетелот на песот, меѓутоа, не одговара по тој основ ако надзорот над песот го доверил на сигурна личност. Во таа ситуација одговорноста на владетелот се заснова на *culpa in eligendo vel inspiciendo* (§ 1315 ABGB).

Во теоријата, инаку, постојат ставови според кои што, во случаите кога сопственикот нема да го предупреди третото лице за скриените маани на животното, одговорен за штетата е сопственикот според правилата на докажана вина, што повлекува било истакнување непосредно барање од самиот оштетен било истакнување регресно барање од страна на третото лице.⁵⁰ Во актуелниот систем на ЗОО, другото лице одговара покрај имателот и според општите правила, ако штетата произлегла од некоја скриена мана или скриено својство на ствартата на кои имателот не му обрнал внимание (чл. 162(2)). Притоа, одговорноста на имателот се базира на вина.⁵¹ Кога ова не е случај, другото лице одговара наместо имателот. Така, според одлука на Основниот суд во Берово, Малв.П.бр. 42/13 од 22.11.2013 година, тужениот е одговорен за штетата предизвикана од стадо кози и овци што му биле доверени на чување. Според образложението на одлуката, во конкретниот случај е ирелевантно што тужениот рекол на својата сопруга да ги продадат овците и

⁴⁹ Спор. чл. 143(2) од Скицата на проф. Константиновиќ.

⁵⁰ Вид. Богдан Лоза, *Облигационо право: општи дио*, 4-то изд. (Београд: Службени гласник, 2000), 238-39.

⁵¹ Вид. Jakov Radišić, „Predaja stvari trećem licu (čl. 176)“, u *Komentar Zakona o obligacionim odnosima: knjiga prva*, ur. Slobodan Perović i Dragoljub Stojanović (Gornji Milanovac: Kulturni centar), 1980, 528.

козите, а таа не се согласила, па ова не го ослободува од одговорност, бидејќи стадото му било доверено на чување.⁵²

4.2. Обем на одговорноста

Како што не е апсолутна ниту власта врз животното, не е апсолутна ниту одговорноста на имателот на животното. Притоа, обемот на одговорноста на имателот за штетите предизвикани од животни може да се разгледа како од аспект дејствувањето на самото животно, така и од аспект на покриените штети. Што се однесува на дејствувањето на самото животно, споменавме дека општото правило подразбира, односно би требало да подразбира, дека животното е опасна ствар самото по себе. Дали ќе има одговорност за конкретната штета, оттаму, треба да се решава според општите правила за објективната одговорност и, евентуално, според посебните правила за објективната одговорност на имателот на животното. Пристапите се, меѓутоа, различни.

Како е споменато, на пр., во Art. 502 Código Civil Português се говори за одговорност за од животното предизвиканите „штети што резултираат од особената опасност од неговото користење“. Одговорноста на имателот е објективна само во овој случај, а инаку се применува начелото на претпоставена вина (Art. 493(1) Código Civil Português). Сличен е и пристапот на германската практика, во смисла дека во § 833 BGB се говори за штети причинети „преку животното“, што се толкува како реализација на ризикот специфичен за животното.⁵³ Оттаму, доколку штетата не е резултат на дејствие што може да се карактеризира како дејствие што е резултат на особената опасност на животното или пак на специфичниот ризик поврзан со истото, соодветно, воопшто не може да станува збор за одговорност на имателот. Така, на пр., имателот на возилото нема да биде одговорен за штетата предизвикана од свињите што биле возбудени од гласноста на моторот, туку за истата ќе одговара имателот на свињите поради особениот ризик креиран со особено ограниченото и несоодветно сместување на свињите. Инаку се цени, меѓутоа, кога гласниот свадбен конвој во кој што возилата влечеле конзерви ќе исплаши коњи во трло.⁵⁴

Слични пристапи можат да се сретнат и во историска перспектива. Така, нема место за тужба кога коњот клоцнал затоа што бил надразнет од некоја болка.⁵⁵ Би требало, значи, да се има предвид дека покриени се само штетите што произлегуваат од опасноста на самото животно, а не и оние што се резултат на користењето на животното од определено лице како на пр., штетата предизвикана од коњ што е јаван. Ако се тргне од оваа претпоставка, во насока на наведеното толкување би било и решението од чл. 165-ж(2) ЗОО што подразбира дека имателот одговара и за штетата што вознемиреното животно ќе му ја причини на лицето кое со добра волја настојувало да го укроти и задржи.

⁵² Интересно е да се спомене дека во претходна парница било одбиено тужбеното барање на тужителот против синот на тужениот, од причина што е утврден фактот дека стадото кози и овци во негова сопственост тој не го одгледува, туку го дал на чување на неговите родители, мајката и таткото (на тужениот).

⁵³ Вид. Basil S. Markesinis and Hannes Unberath, *The German Law of Torts: A Comparative Treatise*, 4th ed. (Oxford: Hart Publishing, 2002), 713.

⁵⁴ Вид. Christian von Bar, *The Common European Law of Torts, volume two: Damage and Damages, Liability for and without Personal Misconduct, Causality, and Defences* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 390.

⁵⁵ Ulp. D. 9.1.1.7.

Наведениот пристап, како што се гледа, одговорноста за штета предизвикана од животни ја ограничува по обем при определувањето на самиот поим на покриените штети предизвикани со дејствувањето на животните. Другиот пристап, пак, се базира на општите правила на објективната одговорност за штета, а особено на приговорот на каузалитет. Таков е случајот со Art. 1385 CC како и со правилата на италијанското право (Art. 2052 Codice Civile), каде одговорноста за штетата не се поима во насока на специфичниот ризик поврзан со животното, туку основите за ослободување од одговорноста се третираат согласно општите правила на каузалитетот.⁵⁶ Со други зборови, иако во овие системи се покриени и штетите што не произлегуваат од специфичниот ризик поврзан со животното, општите правила за каузалитетот можат да доведат или до исклучување на одговорноста или пак до намалување на висината на надоместокот на штетата.

Според нас, поприфатлив е вториот пристап. Ова од едноставна причина што првиот пристап неизоставно го повлекува прашањето за однесувањето на самиот имател. Така, на пр., интересно е дека српскиот законодавец како една од алтернативите при уредувањето на одговорноста за штета предизвикана од животни ја зема одредбата од Art. 56(1) OR, па за штетата што ќе ја предизвика животното одговара лицето кое го држи, ако не докаже дека животното го чувало и надзирало со целосно внимание што околностите го налагаат или дека штетата би настапила и покрај неговото внимание. Ова покрај алтернативата прифатена и од Новелата 2008, односно правилата содржани во Скицата на проф. Константиновиќ.⁵⁷ Концептот, инаку, има своја аргументација, но повторно се враќаме на третманот на животното што, барем според нас, ја компромитира компактоста на системот. На крајот на краиштата, и обата пристапи ќе резултираат со безмалку истите последици, со тоа што првиот ова го чини на штета на повисокиот степен правна сигурност.

Што се однесува до покриените штети, начелно е јасно дека постои можност од надомест не само на материјалната така и на нематеријалната штета. Така, според одлука на Апелациониот суд во Штип, Гж. 446/14 од 27.03.2014 година, тужената е должна на тужителката да ја надомести материјалната штета што настанала како резултат на нападот од кучето на тужената што таа го шетала без заштитна маска, и покрај тоа што ова преставува законска обврска, при што тужителката претрпела и нематеријална штета.⁵⁸ При покриеноста на нематеријалната штета, како што споменавме, треба да се биде внимателен. Имено, неспорно е дека има простор за нематеријална штета во случаите на повреда, на пр., на правото на телесен интегритет. Тешко, од друга страна, би се покрила нематеријална штета настаната во случај на повреда, на пр., на правото на приватност на личниот и семејниот живот или пак на правото на интелектуално творештво.

⁵⁶ Вид. Franz Werro, Vernon V. Palmer, and Anne-Catherine Hahn, „Synthesis and Survey of the Cases and Results“, in *The Boundaries of Strict Liability in European Tort Law*, ed. Franz Werro and Vernon V. Palmer (Durham, NC: Carolina Academic Press, 2004), 431-32.

⁵⁷ Вид. Komisija za izradu Građanskog zakonika, *Građanski zakonik Republike Srbije, druga knjiga: Obligacioni odnosi*, prednacrt (Beograd: Generalni sekretarijat Vlade Republike Srbije, 2009), 73.

⁵⁸ Инаку, интересно е да се спомене дека иако одлуката се повикува на чл. 165-ж(1) ЗОО, во истата предвид се зема однесувањето на тужениот, односно фактот дека кучето не поседувало заштитна маска.

4.3. Граници на одговорноста

Новелата 2008 не само што даде дефиниција на поимот опасна ствар (како и на поимот опасна дејност), туку и ги постави јасно границите на одговорноста за ризикот. Целта на ваквото формулирање на одредбата од чл. 159 ЗОО беше да се покријат спецификите на објективната одговорност за штета, и тоа на едно место. Оттаму, во рамките на одредбата беше вметнат дел што сугерира дека каузалитетот се претпоставува и дека истиот може да го прекине само причината што е на страната на оштетениот или трето лице, односно настанала поради виша сила. Со ова, во чл. 159 ЗОО се потврдува дека, начелно, граници на одговорноста на имателот се вишата сила (чл. 163(1) ЗОО) и дејствието на оштетениот или на некое трето лице (чл. 163(2) ЗОО), односно дека одговорноста е без оглед на вина. Ова, се разбира, и во насока на погоре изнесените ставови и излагања за обемот на одговорноста на имателот на животното.

Покрај овие приговори, за кои што ќе стане збор подолу во текстот, не смеат да се заборават и другите стандардни приговори што се однесуваат на одговорноста за штета, воопшто. Така, според одлука на Врховниот суд на Црна Гора, Рев. 250/87, штетата што некое лице ќе ја предизвика во границите на дозволената самопомош не е должно истата да му ја надомести на лицето кое ја предизвикало потребата од самопомош – чл. 162(1) ЗОО 1978 (чл. 149(1) ЗОО). Од утврдената фактичка состојба, имено, се гледа дека кучето на тужителот го нападнало тужениот, при што тужениот после обидот на друг начин да го одбие кучето од себе земал пушка и го убил. При таквата состојба, оттаму, ревидентот неосновано укажува на погрешна примена на материјалното право.

Што се однесува до општите граници на објективната одговорност, истите во практиката се релативно јасно поставени. Така, според одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 3700/2001, имателот или корисникот на опасна ствар се ослободува од одговорноста ако докаже дека штетата настанала исклучиво со дејствие на оштетеното или на трето лице, што не можело да се предвиди и чии што последици не можеле да се избегнат или отстранат. Исто така, според одлука на Врховниот суд на Црна Гора, Рев. 279/95, имателот на опасна ствар може да се ослободи од одговорноста за надомест на штета поради дејствие на оштетениот и трето лице, ако станува збор за такво однесување на овие лице што имателот не може да го предвиди, а последиците да ги избегне или отстрани. Како што се гледа, не само надворешниот настан, туку и дејствието на оштетениот и на третото лице, барем во однос на оштетениот, треба да се квалификуваат како виша сила.⁵⁹

Кога станува збор за придонесот на самиот оштетен, во определени ситуации ќе се најде дека ваков придонес воопшто нема. Така, според одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 330/85 од 27.08.1985 година, сопственикот на пес не може да се повикува на придонес на оштетениот кого го повредил пес при влезот во дворот на сопственикот во кој што се наоѓал неврзаниот пес. Согласно образложението на одлуката, критичниот ден песот на тужениот останал неврзан во дворот и кога малолетните тужителки влегле во дворот на тужениот да го предупредат

⁵⁹ Спор. Marija Karanikić-Mirić, *Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu* (Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009), 68.

да го помести автомобилот што се наоѓал пред нивната гаража, одврзаниот пес ги нападнал и повредил, поради што претрпеле болки, страв и биле повредени. Според тоа, утврдено е дека тужителките немале никаков придонес кон сопственото оштетување, бидејќи песот ги нападнал при самото влегување во дворот.⁶⁰

Кога придонес на оштетениот има, според одлука на Врховниот суд на Македонија, Рев. 1175/93 од 01.02.1994 година, за штета сторена од животното одговара сопственикот на животното, а доколку оштетениот придонел штетата да настане или да биде поголема отколку што била инаку, надоместокот може сразмерно да се намали. Согласно образложението, во конкретниот настан кучињата на тужениот нападнале свиња на тужителот и ја искасале, после што истата починала. Ноќта зафатило невреме, почнал да врне снег и не постоела можност свињата да се префрли во селото.⁶¹ Дополнително, ревизискиот навод дека во случајот требало да се применат одредбите од чл. 192 ЗОО 1978 (чл. 181 ЗОО), т.е. висината на штетата да се намали затоа што тужителот имал можност починатата свиња да ја употреби за изработка на сапун, судот го оценил како неоснован затоа што во случајов не се применуваат одредбите од ЗОО, а и според правните правила навистина може да се намали штетата под услови од чл. 192 ЗОО 1978 (чл. 181 ЗОО), но во случајов е утврдено дека поради невремето тужителот не можел свињата да ја транспортира до селото и не сакал да ја искористи за било каква намена.

Кога станува збор за придонес на трето лице, постои една „фина“ нишка на разликување што можеби станува замаглена во однос на законските формулации по Новелата 2008, особено во поглед на каузалитетот (чл. 159). Истата се однесува на придонесот на третото лице, односно на неговата квалификација како „целосен“ или „делумен“. Така, според одлука на Врховниот суд на Хрватска, Рев. 3148/90 од 30.04.1991 година, ако на настанувањето на штетата делумно придонело трето лице, имателот на опасна ствар не се ослободува делумно од одговорноста, туку солидарно одговара со третото лице за целата штета. Според образложението на одлуката, предмет на спорот е барањето за надомест на штета поради смрт на овци. Одлучувајќи во спорот, судовите утврдиле дека песот на тужениот, заедно со песот на непознат сопственик, влегол во шталата на тужителот каде овој ги држи овците и дека, со касање и втерување на овците во катот на шталата, предизвикале смрт на 14 овци. На така утврдената фактичка состојба судовите правилно го примениле материјалното право кога, на основа на одредбите од чл. 154(2), 173 и 174 ЗОО 1978 (чл. 141(2), 159 и 160 ЗОО), одлучиле дека тужениот одговара за спорната штета. Судовите, притоа, навистина погрешно ја примениле одредбата од чл. 177(4) ЗОО 1978 (чл. 163(4) ЗОО), кога на тужителот му досудиле половина од утврдениот надомест на штета и тоа затоа што на настанувањето на штетата делумно придонело и трето лице - непознатиот сопственик на другиот пес. Според одредбата од чл. 177(4) ЗОО 1978 (чл. 163(4) ЗОО), ако за настанувањето на штетата

⁶⁰ Дополнително, според судот, одговорноста на тужениот се потврдува и со тоа што тој знаел дека песот напаѓа луѓе, бидејќи и пред тоа повредил едно девојче.

⁶¹ Интересно е да се спомене дека судот наоѓа дека пониските судови правилно го примениле материјалното право, иако се повикуваат на одредбите од ЗОО наместо на правните правила на имотното право.

придонело трето лице, имателот делумно не се ослободува од одговорноста туку одговара солидарно со третото лице, а тоа значи дека одговара за целата штета.

Инаку, не е потребно дејствието на оштетениот и на третото лице истовремено да можат да им се припишат во вина,⁶² иако практиката ова го споменува. Така, на пр., според одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 961/80, сопственикот на опасна ствар одговара според правилата за објективна одговорност, но неговата одговорност за штетата предизвикана од опасната ствар е исклучена ако штетата настанала со дејство на виша сила, вина на трето лице или исклучива вина на оштетениот. Ваквиот резон е сосема на линија на практиката и пред донесувањето на ЗОО 1978, според одлука на Врховниот суд на Србија, Гж. 2188/67. Вината, меѓутоа, е релевантна само за регресниот однос помеѓу третото лице и имателот, како општо правило, додека во поглед на дивечот (а не и другите животни) постојат посебни правила. Што се однесува до самиот оштетен, и кога станува збор за штета предизвикана од животни, се применуваат општите правила, во смисла дека се релевантни правилата за поделената одговорност, без оглед на степените на вина на штетникот и оштетениот.⁶³

Во секој случај, однесувањето на тужениот во многу случаи укажува на тоа дека за предизвиканата штета од животното навистина постои вина, иако нејзиното (не)непостоење, на страната на тужениот, не е релевантно. Така, во одлука на Врховниот суд на Србија, Рев. 441/2002, се наведува дека обете кучиња што ја причиниле штетата биле без постојан надзор а тужената, како нивен сопственик (имател), само повремено ги посетувала и хранела. Исто така, според одлука на Окружниот суд во Ужице, Гж. 332/2006, кога кучињата, сопственост на тужениот, ги искасале јагнињата на тужителот што поради каснувањето подоцна починале, тогаш за штетата одговара тужениот, согласно чл. 174 ЗОО 1978 (чл. 160 ЗОО), бидејќи кучињата се сметаат за опасни ствари, а тужениот како имател (сопственик) не ги држел врзани. Исто така, според одлука на Окружниот суд во Ужице, Гж. 632/2008, тужените како сопственици на пес, во смисла на чл. 174 ЗОО 1978 (чл. 160 ЗОО), одговараат за штетата што ќе настане во врска со опасна ствар. Ова и покрај тоа што, имајќи предвид дека песот го водела нивната малолетна ќерка без маска за муцка, одговорноста на тужените постои и по основ на чл. 165(4) ЗОО 1978 (чл. 152(4) ЗОО).

5. Заклучни согледувања

Кога станува збор за одговорноста за штета предизвикана од животни, претходните излагања ни даваат за право да заклучиме дека Новелата 2008 вовеле јасни решенија. Ова, секако, не значи дека Новелата 2008 ги затвори сите можни дилеми. Мошне интересни се, на пр., ситуациите на штети предизвикани од микроорганизми. Во овие ситуации, имено, се поставува основното прашање дали треба да има простор за примена на правилата за одговорност за штета предизвикана од животни или пак треба да се применуваат општите правила за одговорност за опасни супстанции, правилата за одговорност за имисии, итн. Релевантни, се притоа, и правилата на Директивата 2001/18/ЕЗ на Европскиот парламент и Советот од 12 март 2001 година за

⁶² Вид. Јаков Радишиќ, „Ослобођење од одговорности (чл. 177)“, у *Коментар Закона о облигационим односима: књига прва*, ур. Слободан Перовиќ (Београд: Савремена администрација, 1995), 407.

⁶³ Вид. Boris Vizner, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima: 2. knjiga* (Zagreb, 1978), 796-97.

намерното ослободување во животната средина на генетски модифицирани организми.⁶⁴ Понатаму, дополнителен проблем се штетите предизвикани од генетски модифицирани организми, каде во поглед на примената доаѓаат предвид, на пр., и правилата за одговорност поради неисправен производ.⁶⁵ За проблемите на каузалитетот и да не говориме.⁶⁶

И покрај сево ова, Новелата 2008 придонесе кон развојот на општ концепт на објективна одговорност и на теренот на штетите предизвикани од животни. Во оваа насока се и новите легислативни развои. Особено значајна, во оваа насока, е предложената реформа на CC која што одговорноста за штета предизвикана од животни ја разгледува во контекст на општите и заеднички правила за објективната одговорност за ствари.⁶⁷ Концептот на објективна одговорност, понатаму, го прифаќаат и правилата содржани во Нацртот на заедничката референтна рамка (DCFR).⁶⁸ Така, согласно Art. VI.-3:203 DCFR, имателот на животно е одговорен за предизвикувањето штета од животното во облик на повреда на личноста и последователната штета, како и за штетата во облик на повреда на имотот. Исто така, според Art. VI.-3:208 DCFR, имателот останува одговорен за животното, до разумен обем, и кога го напуштил, а сè додека друг не воспостави независна контрола врз истото или пак не стане имател. Битно е, исто така, да се нагласи дека овие правила се однесуваат на сити групи животни но не и на дивите животни слободни во природата (дивината), со аргументација дека тие не се во ничие држење.⁶⁹

Во контекст на последново, Новелата 2008 редактираше и правила за штетата предизвикана од дивеч. Овие правила, како што споменавме, се надвор од обемот на ова излагање затоа што, и покрај актуелните правила на ЗОО воведени со Новелата 2008, и понатаму постојат секторски правила уредени со посебните прописи за ловството (како што постојат, впрочем, и секторски правила за штетите предизвикани на јавните патишта). Прашање е, затоа, колку Новелата 2008 навистина постигна во овој поглед. Ако ништо друго, Новелата 2008 направи некаков обид, па бил тој и неуспешен. Токму поради тоа, правилата на Новелата 2008, како и самите наши излагања, првенствено се однесуваат на штетите предизвикани од домашни животни или пак од диви животни што се чуваат како миленици. Она што е битно, меѓутоа, е дека

⁶⁴ Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC, *Official Journal of the European Communities* L 106, 17.04.2001. Вид., на пр., § 32 од германскиот *Gentechnikgesetz*.

⁶⁵ Вид. Bernhard A. Koch, „Damage Caused by GMOs: Comparative Analysis“, in *Damage Caused by Genetically Modified Organisms: Comparative Survey of Redress Options for Harm to Persons, Property or the Environment*, ed. Bernhard A. Koch (Berlin: De Gruyter, 2010), 882ff.

⁶⁶ Вид. Michael Faure and Andri Wibisana, „Liability for Damage Caused by GMOs: An Economic Perspective“, *Georgetown International Environmental Law Review* 23, no. 1 (2010): 33-36.

⁶⁷ Вид. John Cartwright, Stefan Vogenauer, and Simon Whittaker, *Reforming the French Law of Obligations: Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription ('the Avant-projet Catala')* (Oxford: Hart Publishing, 2009), 845.

⁶⁸ Study Group on a European Civil Code and Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, outline ed. (Munich: Sellier, 2009).

⁶⁹ Вид. Christian von Bar, *Principles of European Law on Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another (PEL Liab. Dam.)* (Munich: Sellier, 2009), 673-74.

општиот концепт е неизбежна цел на (применливите) правните поредоци, без оглед кога ќе се постигне.

Имајќи ги предвид наведените ограничувања, Новелата 2008 изгледа дека успеа да постави концептуално јасни решенија. Друго е прашањето на правната практика. Правната традиција, така, го прави своето, па веројатно затоа практиката не е потполно доследна на концептите воведени или доработени со решенијата на Новелата 2008. Така, на пр., во одлука на Основниот суд во Крива Паланка, П.бр. 66/10 од 12.01.2011 година, во поглед на штета (тешка телесна повреда) предизвикана од куче оставено без надзор, се наведуваат одредбите од чл. 141(1) и 165-ж ЗОО, иако во првата се говори за вина. Понатаму, во одлука на Основниот суд во Куманово, Малв. VI. П.бр. 173/2009 од 18.03.2010 година, во однос на надоместокот на штетата што ја претрпел тужителот за угината срна предизвикана од куче загар во сопственост на тужениот, применета е одредбата од чл. 141(1) ЗОО 2001. Интересно е да се спомене и дека во одлука на Основниот суд во Винаца, Малв.П-43/2010 од 24.11.2010 година, судот се повикува паралелно на чл. 141(1) ЗОО 2001, односно на формулацијата на одредбата пред Новелата 2008, како и на чл. 165-ж(1) и (3) ЗОО.

Интересна е, исто така, и одлука на Основниот суд во Гевгелија, П1.бр. 75/11 од 19.07.2011 година, според која што тужениот како имател на животното (мачка) е одговорен за штетата што ја причинило истото, на начин што поради неговото крајно невнимание се вовлекло во ресторанот и изненадно нафрлајќи им се на тужителите им ги повредила нивните лични права. Согласно образложението на одлуката, во ресторанот на тужениот, додека се служела вечерата, одненадеж, на рамото на второтужителот му скокнала црно-бела мачка, по што истиот почнал да мавта неконтролирано со рацете и по што мачката рипнала и скокнала на главата-темето на првотужителот нанесувајќи му убоди во главата, вратот и увото, додека кај првотужителот со скокање на мачката на темето на неговата глава, животното со ноктите од своите шепи го загребала на повеќе места таму и на десното уво, поради што и крварел. Како што се гледа, и наведената судска одлука оперира со облиците на вина на страната на имателот на животното.

Сево ова, во крајна линија, нè враќа на основното прашање, а тоа е зошто одговара конкретниот имател за конкретното животно, односно чии тоа дејствија се штетни. Во литературата, така, се изнесува ставот дека одговорноста за штета предизвикана од животни не може да се третира како одговорност за друг затоа што животното нема деликтна способност, па имателот одговара за последиците на сопственото дејствие. Ако тоа дејствие се состои во пропуштање во надзорот на животното, тогаш одговорноста е субјективна, а ако пак се состои во држењето на животното како извор на зголемена опасност, одговорноста е тогаш објективна.⁷⁰ Правниот поредок, во секој случај, мора да заземе став. Новелата 2008 ова го направи, имајќи ја предвид и пошироката цел (или барем обид) за единствени системски правила.

Практиката, и покрај наведените законодавни интенции и концепти, по сè изгледа и понатаму нè враќа на релевантноста на вината, и тоа не само под режимот на ЗОО 2001 и ЗОО

⁷⁰ Вид. Marija Karanikić-Mirić, *Objektivna odgovornost za štetu* (Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013), 168.

1978, туку и под режимот на ЗОО по Новелата 2008. И понатаму се актуализира, имено, должноста на штетникот за преземање соодветни заштитни мерки, што е и соодветен лајтмотив кога станува збор за оштетениот и третите лица. Ова е можеби резултат на недостатоците на системот на т.н. отштетно право, во смисла на тоа дали имателот на стварта одговара за власта врз таа ствар, самата по себе, или за контролата врз таа ствар. Дилемите, споредбено и историски, се неспорни. Пример за ова е примената на т.н. *scienter* принцип во англо-американското право според кој одговорноста на имателот е објективна доколку овој има претходно знаење за склоноста на определено животно за преземање определени опасни или штетни дејствија, како и историскиот месопотамски концепт за одговорноста на предупредениот господар на „бодливиот вол“ (*mu'ad*). Новелата 2008, пак, е јасна, затоа што се одговара за власта врз животното а не за контролата врз истото.

Библиографија

Aristotel. *Nikomahova etika*. Preveo Tomislav Lađa. Zagreb: Globus, 1988.

Bikić, Abedin. *Naknada štete*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2010.

Brooman, Simon, and Debbie Legge. *Law Relating to Animals*. London: Cavendish Publishing, 1997.

Cartwright, John, Stefan Vogenauer, and Simon Whittaker. *Reforming the French Law of Obligations: Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription ('the Avant-projet Catala')*. Oxford: Hart Publishing, 2009.

Cigoj, Stojan. „Pretpostavka uzročnosti (čl. 173).“ U *Komentar Zakona o obligacionim odnosima: I.*, urednici Borislav Blagojević i Vrleta Krulj, 2-go izd., 634-41. Beograd: Savremena administracija, 1983.

Đorđević, Živomir S. i Vladan S. Stanković. *Obligaciono pravo: opšti deo*. 5-to izd. Beograd: Naučna knjiga, 1987.

Epstein, Richard A. „A Theory of Strict Liability.“ *The Journal of Legal Studies* 2 no. 1 (1973): 151-204.

Epstein, Richard A. *Takings: Private Property and the Power of Eminent Domain*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985.

Faure, Michael, and Andri Wibisana. „Liability for Damage Caused by GMOs: An Economic Perspective.“ *Georgetown International Environmental Law Review* 23, no. 1 (2010): 1-69.

Fletcher, George P. „Fairness and Utility in Tort Theory.“ *Harvard Law Review* 85, no. 3 (1972): 537-73.

Галев, Гале, и Јадранка Дабовиќ-Анастасовска. *Облигационо право: практикум, книга прва*. Скопје: Просветно дело, 2001.

Галев, Гале, и Јадранка Дабовиќ-Анастасовска. *Облигационо право*. 3-то изд. Скопје: Просветно дело, 2012.

Гавриловиќ, Ненад. „Новелирање на македонското отштетно право.“ *Деловно право* 20 (2009): 427-56.

Гавриловиќ, Ненад. „Реформа на македонскиот систем на објективна одговорност: со посебен осврт на одговорноста за штета причинета од животни.“ *Juridica: Journal of Legal and Social Studies* 2 (2015): 61-74.

Gordley, James. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Heidt, Kathryn R. „Corrective Justice from Aristotle to Second Order Liability: Who Should Pay When the Culpable Cannot?“ *Washington and Lee Law Review* 47, no. 2 (1990): 347-77.

Holmes, Oliver W. *The Common Law*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009. First published 1881 by Little, Brown, and Co.

Kačer, Hrvoje. „Predmneva uzročnosti (čl. 1063).“ U *Komentar Zakona o obveznim odnosima*, urednik Vilim Gorenc, 1643-47. Zagreb: RRiF-plus, 2005.

Kalof, Linda. *Looking at Animals in Human History*. London: Reaktion Books, 2007.

Karanikić-Mirić, Marija. *Krivica kao osnov deliktne odgovornosti u građanskom pravu*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009.

Karanikić-Mirić, Marija. *Objektivna odgovornost za štetu*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013.

Klarić, Petar, i Martin Vedriš. *Građansko pravo: opći dio, stvarno pravo, obvezno i nasljedno pravo*. 10-to izd. Zagreb: Narodne novine, 2006.

Koch, Bernhard A. „Damage Caused by GMOs: Comparative Analysis.“ In *Damage Caused by Genetically Modified Organisms: Comparative Survey of Redress Options for Harm to Persons, Property or the Environment*, edited by Bernhard A. Koch, 882-942. Berlin: De Gruyter, 2010.

Komisija za izradu Građanskog zakonika. *Građanski zakonik Republike Srbije, druga knjiga: Obligacioni odnosi, prednacrft*. Beograd: Generalni sekretarijat Vlade Republike Srbije, 2009.

Константиновић, Михаило. *Облигационо право: према белешкама са предавања*. Београд: Савез студената Правног факултета у Београду, 1959.

Konstantinović, Mihailo. *Obligacije i ugovori: Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*. Beograd: Centar za dokumentaciju i publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, 1969.

Лоза, Богдан. *Облигационо право: општи дио*. 4-то изд. Београд: Службени гласник, 2000.

Markesinis, Basil S., and Hannes Unberath. *The German Law of Torts: A Comparative Treatise*. 4th ed. Oxford: Hart Publishing, 2002.

- Milošević, Ljubiša. *Obligaciono pravo*. 6-to izd. Beograd: Savremena administracija, 1982.
- Perović, Slobodan. *Pravno filozofske rasprave*. Beograd: Službeni list SRJ, 1995.
- Posner, Richard A. „A Theory of Negligence.“ *The Journal of Legal Studies* 1, no. 1 (1972): 29-96.
- Radišić, Jakov. „Pretpostavka uzročnosti (čl. 173).“ U *Komentar Zakona o obligacionim odnosima: knjiga prva*, urednici Slobodan Perović i Dragoljub Stojanović, 523-25. Gornji Milanovac: Kulturni centar, 1980.
- Radišić, Jakov. „Predaja stvari trećem licu (čl. 176).“ U *Komentar Zakona o obligacionim odnosima: knjiga prva*, urednici Slobodan Perović i Dragoljub Stojanović, 527-28. Gornji Milanovac: Kulturni centar, 1980.
- Радишић, Јаков. „Ослобођење од одговорности (чл. 177).“ У *Коментар Закона о облигационим односима: књига прва*, уредник Слободан Перовић, 406-8. Београд: Савремена администрација, 1995.
- Радишић, Јаков. *Облигационо право: општи део*. 7-мо изд. Београд: Номос, 2004.
- Salma, Jožef. *Obligaciono pravo*. 6-to izd. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2007.
- Stanišić, Slobodan. „Pravna priroda građanske odgovornosti za štetu od životinja.“ *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka* 4, br. 4 (2014): 83-94.
- Study Group on a European Civil Code, and Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. outline ed. Munich: Sellier, 2009.
- van Dam, Cees. *European Tort Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Vizner, Boris. *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima: 2. knjiga*. Zagreb, 1978.
- von Bar, Christian. *The Common European Law of Torts, volume two: Damage and Damages, Liability for and without Personal Misconduct, Causality, and Defences*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- von Bar, Christian. *Principles of European Law on Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another (PEL Liab. Dam.)*. Munich: Sellier, 2009.
- Vuković, Mihajlo. *Odgovornost za štete*. 2-go izd. Zagreb: Prosvjeta, 1971.
- Wagner, Gerhard. „Comparative Tort Law.“ In *The Oxford Handbook of Comparative Law*, edited by Mathias Reimann and Reinhard Zimmermann, 1003-41. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Werro, Franz, Vernon V. Palmer, and Anne-Catherine Hahn, „Synthesis and Survey of the Cases and Results.“ In *The Boundaries of Strict Liability in European Tort Law*, edited by Franz Werro and Vernon V. Palmer, 387-458. Durham, NC: Carolina Academic Press, 2004.

Liability for harm caused by animals: the general regime

Summary: *The paper analyzes the legal regulation of the liability for harm caused by animals that is the result of the reform of the Macedonian law of obligations carried out in 2008. The starting point of the analysis is the dilemma on the treatment of animals as dangerous things, while taking into account the assumptions of the Macedonian system of the so called tort law both historically and in terms of current legal solutions. Afterwards, the main traits of the new legal rules are examined both in terms of their integration into the domestic system and in terms of their relation to relevant comparative rules. All this is undertaken in order to consider the appropriateness and feasibility of current legal rules.*

Key words: *harm, liability, domestic animals, grounds, reform*

⁷¹ Assistant Professor at the Faculty of Law “Iustinianus Primus”, University “Ss Cyril and Methodius” in Skopje.